

zadbał o zaopatrzenie książki nie tylko w indeks nazwisk, ale uzupełnił je także o podstawowe dane biograficzne. Wraz ze wstępem informującym o losach książki stanowi to cenne uzupełnienie pozycji, która — być może — zapoczątkuje inne wznowienia międzywojennej literatury prawniczej i historycznoprawnej. Byłoby też celowe opublikowanie poświęconego dziejom najnowszemu Polski, a praktycznie niedostępnego, bo wydanego w Paryżu w 1973 r., obszernego dzieła drugiego profesora Wydziału Prawa UJ, współczesnego S. Kutrzebie, wybitnego ekonomisty Adama Krzyżanowskiego. Porównanie tych dwóch książek przez dzisiejszego czytelnika mogłoby być bardzo instructywne, skłaniające do niejednej refleksji.

JULIUSZ BARDACH (Warszawa)

L'università di Bologna. Personaggi, momenti e luoghi dalle origini al XVI secolo, Bologna 1987, pod red. Ovidio Capitani, stron 227+5 nbl, in IV°.

Księga ta obejmuje prócz przedmowy redaktora dziewięć artykułów na temat genezy i historii uniwersytetu bolońskiego od jego powstania (1088 r.) do wieku XV. Obszerny ten tom wydano dla uczczenia przypadającego w roku 1988 dziewięćsetlecia tego uniwersytetu. Postarano się przy tym o niezwykle piękną szatę graficzną — książka jest bogato ilustrowana i oprócz treści naukowej jest także wydawnictwem albumowym. Wprowadza czytelnika w piękno średniowiecznej Italii i w dawną atmosferę bolońskiej Alma Mater.

Genezę bolońskiego Studium starał się przedstawić Carlo Dolcini (*Pepo, Irnerio, Graziano. Alle origini dello „Studium” di Bologna*). Stosunek uniwersytetu do miasta, jego władz i obywateli w średniowieczu zanalizował Augusto Vasina (*Lo studio nei rapporti colle realtà cittadine e il mondo esterno nei secoli XII - XIV*). Wpływem uniwersytetu na ustrój polityczny i gospodarczy ówczesnej Bolonii zajęli się Roberto Ferrara (*La pratica del sapere. Dottrina ed esperienza di governo a Bologna, secoli XII - XIII*), Angela De Benedictis (*Luoghi del potere e Studio fra Quattrocento e Cinquecento*) oraz Antonio Ivan Pini (*La presenza dello Studio nell'economia di Bologna medievale*). Sylwetki sławnych wychowanków i profesorów bolońskiego uniwersytetu przedstawili Maria Consiglia De Matteis (*Profilo di Giovanni da Legano*) i Giorgio Tabarroni (*Copernico e gli Aristotelici bolognesi*). O powstawaniu pierwszych swego rodzaju podręczników uniwersyteckich w Bolonii, o ich kopiowaniu i sprzedawaniu pisze Gianfranco Orlandelli (*Il codice scolastico bolognese*), o średniowiecznym zaś doktoracie, którego konsekwencją była *licentia docendi*, dostarcza cennych wiadomości rozprawa Lorenzo Paolini (*La laurea medievale*).

Księga nie jest oczywiście podsumowaniem całej dzisiejszej wiedzy o uniwersytecie bolońskim. Redaktor musiał dokonać wyboru autorów i wyboru tematów. Udało mu się zgromadzić prace rzucające światło na istotne momenty dziejów uniwersytetu bolońskiego i na jego stosunek do otaczającego świata.

Szkoda, że jubileuszu swego uniwersytetu nie dożył przedwcześnie zmarły wybitny historyk prawa i profesor uniwersytetu bolońskiego Paolo Colliva. Jego prace o początkach bolońskiego *Studium generale* tkwią u podstaw dzisiejszych badań nad historią tej uczelni.

Jedynym zarzutem, jaki można omawianej książce postawić, jest znikoma ilość wiadomości o nauce prawa na uniwersytecie bolońskim, a wiadomo, że jej znaczenie było ogromne. Artykuł Carlo Dolcini czyni temu zadość w małym zakresie.

Natomiast dużą zaletą wydawnictwa jest bogaty i bardzo starannie dobrany materiał ilustracyjny oraz obszerne noty bibliograficzne po każdym artykule.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Simone Goyard-Fabre, *Philosophie politique XVIe - XXe siècles. Modernité et humanisme*, Paris 1987, P.U.F., ss. 543.

Autorka opublikowała już całą serię dzieł o filozofii i filozofii prawa głównie dotyczących wieku XVIII. Omawiana pozycja jest swego rodzaju próbą syntezy myśli politycznej nowożytnej: poczynając od myśli renesansu aż do niepokojów naszego czasu. Nie jest to jednak podręcznik i nie ma tu ani całościowego ujęcia w układzie chronologicznym wszystkich wątków, ani rozbudowanej faktografii. Książka dzieli się na trzy części. Część pierwsza to narodziny idei państwa w dobie renesansu i reformacji (Machiavelli, Bodin, monarchomachowie). Część druga to nade wszystko myśl racjonalistyczna XVII-XVIII w. Na czoło wysuwa się problem racjonalizacji politycznej ustroju monarchii absolutnej, ale i zarazem wskazanie, że idea rozumu w myśli politycznej tego okresu to także via prawo natury „la route de la liberté” — Pufendorf, Locke, Monteskiusz aż do Russa. Część trzecia rozpoczyna się konsekwencjami w sferze myśli politycznej rewolucji francuskiej i rozwojem idei republikanizmu w Europie XIX w. Filozofia idealistyczna niemiecka i Nietzsche szczególnie są rozważani przez autorkę, Marks i Engels pozostają całkowicie niemal poza kręgiem rozważań. Wiek XX to raczej tylko błyskotliwy esej, w którym uwagę zwracają szczególnie przenikliwe uwagi o „filozofii trzeciej drogi”, tak o Merleau-Ponty, jak i o eksperymencie komunistycznym między terrorem a problemem obozów koncentracyjnych. W konkluzjach jednakże autorka deklaruje pewien optymizm co do przyszłości filozofii politycznej: „Il importe que le message qu'apporte l'histoire de la philosophie politique éclaire une réflexion prospective dont l'enjeu n'est rien de moins que l'HUMANITÉ de L'HOMME” (podkr. w tekście, s. 525). Książka zasługuje na uważną lekturę.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

Mario da Passano, *Dalla „mitigazione delle pene” alla „protezione che esige l'ordine pubblico”. Il Diritto Penale Toscano dai Lorena ai Borbone (1786 - 1807)*, Milano 1988, ss. 433. Carlo Mangio, *La Polizia Toscana. Organizzazione e criteri d'intervento (1765 - 1808)*, Milano 1988, ss. 286 (tomy 3 i 6 serii pt. La „Leopoldina”. Criminalità e giustizia criminale nelle riforme del '700 europeo).

W grudniu 1986 r. odbył się w Sienie wielki kongres historyków prawa poświęcony reformie prawa karnego we Włoszech i w Europie w XVIII w. w związku z dwusetleciem opublikowania „Leopoldiny”, kodeksu karnego dla Toskanii. Zainicjowane z tej okazji prace monograficzne i materiały kongresu ukazują się pod ogólną redakcją profesora Luigi Berlinguera z Sieny. Łącznie przewidziano wydanie 13 tomów. Publikowane w 1988 r. tomy 3 i 6 stanowią studia monograficzne. M. da Passano poświęcił swoją monografię nade wszystko dziejom kodyfi-